

DOI: 10.55666/folklor.1699400

TÜRK EPİK DESTAN GELENEĞİNDE KAHRAMANIN MUCİZEVİ DOĞUMU*

Ennur BİLECAN KARAOSMANOĞLU** & F. Gülay MİRZAOĞLU SIVACI***

Öz

Kültür, hem toplumun hem de bireyin değerlerini, normlarını, inançlarını, dilini, geleneklerini, sanatını ve diğer sosyal pratiklerini kapsayan çok geniş bir yelpaze sunar. Bu, bireylerin toplumsal ilişkilerine yeni bir biçim verir, toplumsal yapıyı oluşturur ve bireylerin dünyayı nasıl algıladığını etkiler. Kültür, aynı zamanda toplumun tarihsel, ekonomik ve coğrafi bağlamını da yansıtır. Toplumsal kültür, bireylerin etkileşim içinde bulunduğu ve öğrenerek benimsediği bir dizi pratik ve inançtan oluşur. Bu bağlamda kültür, sadece bir toplumun geçmişine ait bir miras değil, aynı zamanda dinamik bir yapıdır; sürekli olarak evrilir ve değişir. Bir toplumun kültürünü anlamak ve çözümlemek için de destanlar, bir çeşit kültürel kodlar gibi işlev görür. Dolayısıyla, destanlar sadece eğlencelik hikâyeler değil, toplumun içyapısını, tarihi hatıralarını ve özlemlerini anlatan derinlikli metinlerdir. Ayrıca, destanlar toplumsal kimliğin pekişmesine, toplumsal normların ve ideallerin yayılmasına da katkıda bulunur. Dolayısıyla destanlar kültürün bir aynasıdır ve toplumun dünya görüşünü, inancını, hayallerini, kahramanlık anlayışını, toplumsal değerlerini ve tarihsel birikimini en canlı biçimde yansıtan anlatılardır. Uluslar için destanlar, hem kültürel hem de tarihsel anlamda büyük bir öneme sahiptir. Destanlar, milletlerin geçmişini, kültürünü, yaşam tarzını, kahramanlıklarını, değerlerini, inançlarını ve toplumsal yapısını anlatan sözlü ya da yazılı anlatılardır. Destanlar, ulusların geçmişinde iz bırakan, önemli olayları ve kahramanlıkları kuşaklar arası aktarımda önemli bir araçtır. Asıl olarak ulusal kimliğin ve ulus değerlerinin yansması ve destekleyicisidir. Destan kahramanları, destanın mitik simgelerini her daim kollektif bir kültür belleği ile pekiştirir. Bu sayede ulusal birlik ve beraberliği sağlar. Halkına cesaret aşılar, zor zamanlarda moral sağlar ve toplumların dün ve bugün olduğu kadar geleceklerini de şekillendirir. Milletlerin destanlarında yer alan motifler ait oldukları milletin kültürünü en iyi şekilde yansıtmaya kabiliyetine sahiptir. Destanın merkezinde yer alan kahraman da milletin gücünü, cesaretini, azmini ve adaletini çok etkili biçimde yansıtır. Milletini temsil eder ve milletin karakterini tanıtır. Kahramanın olağanüstü güçleri, faziletli hareketleri her daim yüksek erdemleri simgeler. Onun yaşarken mizacının güzelliği, yüceliği, kutsiyetinin yanı sıra nasıl var olduğu yani hangi şartlarda dünyaya geldiği de son derece önemlidir. O, nasıl ki benzersiz vasıflara sahipse doğum, yani dünyaya gelme biçimi de olağanüstü ve benzersiz olmalıdır. Çalışmada, bu olağanüstülükler doğrultusunda kahramanların farklı “doğum”, “dünyaya geliş” şekilleri destan örneklerinden de faydalanılarak ele alınıp tasniflenmektedir. Araştırma çerçevesinde görülmüştür ki destan kahramanlarının bir kısmı ışıktan doğma, yer gök; dağ deniz; orman motifleri, kaya kültürleri, iyeler tarafından müjdelene, ağaçtan doğma, yaşı çok ileri olan veya ölen anneden doğma, mezardan, mağaradan, madenden doğma gibi olağanüstü biçimde dünyaya gelmişlerdir. Birçok destanda olağanüstü doğum motifi kahraman olmak için ön şart gibi kabul edilmiştir. Destanların teşekkül ettiği dönemlerdeki inanış ve yaşam tarzına bağlı olarak, bu motif farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Kahramanın olağan dışı doğumu onun gelecekte göstereceği başarıların habercisi olmuştur. İnsanoğlu, ideallerini gerçekleştirebilecek donanıma sahip olağanüstü kimlikler yaratır. Bu çok güçlü karakterler aynı zamanda asil bir soydan gelmektedir. Bu asil soyun yansması olan her tutum ve davranış hemen her dönemde kendini göstermektedir. Toplumunun kurtuluş ümidi olarak mucizevi bir şekilde doğan kahramanların doğumlarındaki olağanüstülük, yaptıkları işlerin sıradan bir doğumla dünyaya gelen insanlardan farklı olacağının da bir göstergesi olarak anlaşılabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: destan, kültür, epik destan, destan kahramanı, mucizevi doğum.

* Bu çalışma, Prof. Dr. Fatma Gülay MİRZAOĞLU SIVACI Danışmanlığında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalında Ennur BİLECAN KARAOSMANOĞLU tarafından hazırlanan “Türk Kültür Tarihinde Kahramanlık Serüveninin Türkülerdeki İzidümü” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE, ebilecan@sakarya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2466-4082

*** Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü Türk Halk Bilimi ABD, gmirzaoglu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3651-0227

THE MIRACULOUS BIRTH OF THE HERO IN THE TURKISH EPIC SAGA TRADITION

Abstract

Culture is a broad concept that encompasses the values, norms, beliefs, language, traditions, art and other social practices of both society and the individual. This shapes individuals' social relationships, creates social structure, and influences how individuals perceive the world. Culture also reflects the historical, economic and geographical context of society. Social culture consists of a set of practices and beliefs that individuals interact with and learn and adopt. In this context, culture is not only a legacy of a society's past, but also a dynamic structure; it constantly evolves and changes. In order to understand and analyze the culture of a society, epics function as a kind of cultural codes. In this sense, epics are not just entertaining stories, but deep texts that tell about the internal dynamics, historical memories and aspirations of the society. In addition, epics contribute to the consolidation of social identity and the spread of social norms and ideals. Therefore, epics are a mirror of culture and are narratives that most vividly reflect the society's worldview, beliefs, and dreams, understanding of heroism, social values and historical accumulation. Epics have great importance for nations, both culturally and historically. Epics are oral or written narratives that tell about the past, culture, lifestyle, heroism, values, beliefs and social structure of nations. Epics are an important tool in transferring important events and heroism that left a mark on the history of nations between generations. Epics are essentially the reflection and supporter of national identity and nation values. Epic heroes, the mythological story of the epic, the mythological symbols of the epic always reinforce a common history, identity and cultural memory. In this way, it ensures national unity and solidarity. It instills courage in its people, provides morale in difficult times, and shapes not only the present but also the future of societies. Therefore, every motif in the epics is a reflection of culture and a symbol of values. The hero is at the center of the epic and is the best example of a nation that is strong, brave, astute and just. It represents its nation and reflects its character. The hero's extraordinary powers and virtuous actions always symbolize high virtues. In addition to the beauty, sublimity and holiness of his temperament while he was alive, how he came into being, that is, the conditions under which he was born, is also extremely important. Just as he has unique qualities, his birth, that is, his way of coming into the world, must also be extraordinary and unique. Within the framework of our research, we saw that some of the epic heroes were born from light, earth and sky; mountain sea; They were born in extraordinary ways such as forest motifs, rock cults, being given good news by owners, being born from trees, being born from very old or dead mothers, being born from graves, caves and mines. In many epics, the motif of extraordinary birth has been accepted as a prerequisite for being a hero. Depending on the beliefs and lifestyle of the periods in which the epics were formed, this motif can appear in different ways. The hero's unusual birth foreshadowed his future successes. Human beings create extraordinary identities that are equipped to realize their ideals. It is believed that these people, who are imagined to be stronger and more successful than anyone else, come from a noble lineage. The divine symbolist attitude, that is, to be noble, to be different, to be auspicious, to find a cure, is continued in everything and everywhere that people consider sacred, even in the modern age. The extraordinary nature of the birth of heroes who were miraculously born as the hope of salvation for their society can be understood as an indication that the work they do will be different from people born with an ordinary birth. In the study, in line with these extraordinary events, the different "birth" and "coming into the world" ways of the heroes are discussed and classified by using epic text examples.

Keywords: epic, culture, epic saga, epic hero, miraculous birth.

Giriş

Türk destan geleneğinde, kahramanın doğumu çoğu kez olağanüstü şartlarda gerçekleşir. Kahramanların ana rahmine düşüş biçimleri bile son derece farklı ve olağanüstü özellikler barındırır. Böylece daha doğmadan, dikkatler kahramana yöneltilir. Bu şekilde destancı, bu çocuğun normal insanlardan farklı olduğu fikrine insanları hazırlar. Yani kahramanlar, içine doğdukları toplumun karakterine bürünerek milletin özgürlüğüne, kurtuluşuna ve kutsanmasına tanrısal bir yolla vesile olmaktadır. İnsanlığın kurtuluş ümidi olarak mucizevi bir şekilde dünyaya gelen ve içine doğdukları toplumu her türlü yönlendirebilme, değiştirebilme yeteneğine sahip olan bu kahramanların doğumlarındaki olağanüstülük, onların yaptıkları işlerin hiçbir şekilde sıradan bir doğumla dünyaya gelen insanlara nasip olmayacağını da bir göstergesi olmaktadır. “Kahraman” tipinin kalıplaşmış olan bu özellikleri, destanın kahramanı henüz doğmadan önce, onun sıradan insanlardan farklı olduğunu vurgular. Dünyaya gelişi, genellikle olağanüstü şartlarda gerçekleşir. Çoğunlukla dualar ve ritüeller, kahramanın dünyaya gelmesinde etkili olur. Ayrıca bu ayrıcalıklı özellikler, kahramanın doğumundan sonra da devam eder. Bazen kahramanlar bir şart karşılığında anne ve babaya bağışlanır. Türk destanlarında sıkça kullanılmış olan bu motif, dinler tarihinde de Hz. İbrahim kıssası şeklinde bilinmektedir.

Türk kültüründe hakanlar, kimi zaman tanrının yeryüzündeki sembolü, kimi zaman da tanrının oğludur. Eski Türk inancına göre hükümdarlar çoğu zaman tanrıya benzetiliyor; hatta onların tanrıdan geldiğine ve onun gibi tek olduğuna inanılıyordu (Roux, 2001:61; Ülken, 2006:46). Türk inancına göre hakan ve beyler, bu dünyaya yani orta âleme, Tanrı tarafından gönderilmişlerdir. Değerleri ve önemleri bu derece büyük, yüce ve erişilmezdir. Bu açıdan bakıldığında doğum süreçlerinin de olağanüstü özellikler taşıması son derece normaldir. Bu olağandışı doğumun kahramana olağanüstü vasıflar yüklediği hipotezinden yola çıkılarak çalışmada kahramanın farklı doğum şekillerinin tasnif edilmesi amaçlanmıştır. Mucizevi yaratılma biçimleri kahramanı ayrıcalıklı ve özel kılar mı? Bu sorgulamanın arkasında hep başka bir mucizevi oluşuma taşındığı görülerek kahraman ne kadar olağanüstü özelliklere sahipse gerek doğumunda gerek yaşamı boyunca, toplum tarafından da bir o kadar derin beklentilere karşılık gelip başarılar sağladığı, her soruna cevap olduğu, her türlü zorluğu, engeli aşıp her düşmana galip geldiği görülmektedir. Yapılan tasnif sonucunda 16 farklı olağandışı doğum biçimine ulaşılarak bu farklı dünyaya gelme yollarının kahramana kattığı ayrıcalıklar görülmektedir. Çalışmada metin merkezli halk bilimi kuramlarından faydalanılırken, metin örnekleri ile desteklenen çalışma, özellikle Raglan’ın kahraman kalıbı perspektifinden bakıldığında yazılı ve sözlü anlatı kahramanlarının biyografik olarak yaşam şeklini ortaya koymak ve başka kahramanlar ile arasındaki yapı benzerliği ve belli kalıplara dayalı, geleneğe yani kültüre has bir inceleme imkânı sunmak açısından elverişli bir araştırma biçimi olduğu öngörülmektedir.

Kahramanlar

Lord Raglan (1998:126-138) kahraman biyografisini çözümlediği araştırmasında kahramanın dünyaya gelişini: *“Kahramanın anne rahmine düşüş şartları olağan dışıdır ve kahraman aynı zamanda bir tanrının oğlu olarak kabul edilir.”* şeklinde verir ve incelediği kahramanlardan Perseus’un, Zeus’un Demae’yle altın yağmuru şeklindeki ilişkisinden olduğunu; Dionysus’un, annesi Semele’nin Zeus’un şimşek biçimindeki görüntüsüne karşı koyamayıp yıldırım çapmasından meydana geldiğini; Joseph (Yusuf)’in ise annesinin adamotu yemesinin sonucunda doğduğunu ifade eder. Dinler tarihi söz konusu olduğu zaman, en şöhretli olağanüstü doğum hadisesi, babasız bir şekilde dünyaya gelen Hz. İsa’nın doğumudur. Kuran-ı Kerim’de, Meryem suresinin 16-30. ayetleri de bu konuya ayrılmıştır. Müfessirler, ayetlerin meallerinden sonra şöyle bir açıklama getirir: *“Allah ona çocuk bağışlamak üzere Cebrail’i göndermiş, Meryem’in meleği asıl şekliyle algılaması mümkün olmadığı için onu eli yüzü düzgün bir insan kılığında göstermiştir (Karaman, 2007:596).”* Müfessirlerin buradaki yorumlayışını, tanrısallığın somutlaşmış şekli olarak algılamak lazımdır.

Türklerde, hakana Tanrı kutu denilmektedir. Kut sözcüğü, mutluluk, değer, şans, iyi kader, uğur anlamlarına gelmektedir (Arat, 1987:493). Hakan’ın kutsallığının ve kamu yetkisinin, otoritesinin tanrısal bir hak olarak hakana verilmiş olduğuna inanılmaktaydı. Eski Türklerde hep tüm hakanların aile soyları bir Tanrı’ya veya bir toteme dayanırdı. Bu durumun sebebi ise, bir totem ya da Tanrı “kut”una dayanmaktaydı. Bir milletin Tanrı soylu olması bazı değişikliklerle de olsa,

İslamiyet sonrası döneme de taşınır. Türk adının da Tanrı tarafından verildiğine inanılır. “Allah, benim Türk adını verdiğim bir ordum var. Onları doğuda iskân ettim. Bir kavme kızsarsam, onları o kavme musallat ederim” (Atalay, 1985:351). Sahih hadis tartışmaları yapılırken (Kandemir, 1991:65-80) bir ulusun Tanrı nezdinde üstün tutulmasının, yüce görülmesinin algısı sürdürülmeye çalışılır.

Türk inanç sistemi, Türk destan geleneğinde yer alan tipleri bir nevi şekillendirir. Türk milleti, kendi yaratılışına ve yaşam şartlarına uygun bir töre oluşturmuştur. Türk destanlarında yer alan kahraman tipi de, Türk töresine ve geleneklerine göre bir şekilleniş göstermiştir. Bu sebeple Türk destanlarındaki kahraman tipi ile Türk toplumu arasında çok sıkı bir bağ bulunmaktadır. Töre, milletin ve millete ait bireylerin ideal olan rol modellerini tespit eder. Destan kahramanları da milletlerin ideal insan yapısını yani rol modelini ortaya koyar. Milletlere ait tüm maddi ve manevi değer varlıkları törede yer almaktadır. Destan kahramanları, millî birlik, beraberlik anlamına gelen törenin asıl koruyucularıdır. Bir millet tüm hedeflerini, milli amaçlarını, yaşam felsefesini, inanç biçimini her türlü yüce vasıflarla donatılmış kahramanlarında yaşatır. Onlar toplumun en önemli örnekleri, rol modelleridir. Destan kahramanları, halkın bütün desteğini kendisinde hisseden, Türk töresini temsil eden kişilerdir. Onlar halkın en çok ihtiyacı olduğu zamanlarda ortaya çıkarlar. Bu devirler, kültürde bozulma yozlaşma olduğu zaman, millet beraberliği bir tehdit ve tehlike ile karşılaştığı zamanlardır. Bozulan millî birliğin yeniden kurulması için halk, güçlü kuvvetli ve donanımlı bir lidere ihtiyaç duyar. Destan kahramanları da halkın bu ihtiyacına karşılık vermek için tam da bu zamanlarda ortaya çıkar. Halk ise her yönden olağanüstü özelliklere sahip olan bu kahramanların etrafında birleşir. Destan kahramanı, halkına karşı tehdit oluşturabilecek her türlü iç ve dış sorunla mücadele eder. Yani millet kendi ideallerine göre bir kahraman tipi yaratmış ve onu yüksek bir karakter, yüce bir kudret enerjisiyle donatmıştır, dolayısıyla Türk destan kahramanı kutsal kabul edilen bir şahsiyete sahiptir. Kahraman kutsal güçlerin yardımıyla ya da onlar adına halkı için savaşır, mücadele eder ve çoğunlukla da mücadelesini kazanır. Türk milleti, Tanrı ile kendi yarattığı kahraman tipi aracılığıyla bağlantı kurmaktadır çünkü kahramana Tanrı tarafından kutsallığını ifade eden “kut” verilmiştir. Destanlarda kahramanın mucizevi doğumu, sıra dışı büyümesi gibi motifler de onun bu kutsal varlığının bir sonucudur.

Destan kahramanlarının hemen hepsi destanlarda benzer biçimlerde hareket etmektedir yani düşünüş, duyuş, mücadele, yaşayış, güç, cesaret gibi vasıflar bütün Türk destan kahramanlarında neredeyse aynı çizgidedir. Destanlarda kahramanlar, yalnızca bireysel birer figür olmanın ötesinde; toplumsal ülkülerin, ideallerin ve kolektif hayallerin taşıyıcısı olarak konumlandırılır. Bu kahramanlar, kişisel çıkarlarından ziyade, ait oldukları toplumun menfaatleri ve kutsal sayılan bir dünya görüşü uğruna kendilerini feda etmeye hazırdır. Onların fedakârlık ve adanmışlık tutumları, destanın ilerleyen bölümlerinde yerlerine geçen kişilerce de devam ettirilerek kuşaklar arası bir değer aktarımı sağlanır.

“Onun yaratması kozmosun teşkilidir ve onun yer yüzünde kurmuş olduğu düzenin koruyucuları, bizzat Tanrı’nın yer yüzündeki halifeleri olan kağanlardır. Üstte Tanrı, altta devlet ve onun başındaki kağan yer almaktadır. Kağanlar bizzat Tanrı tarafından gönderilmiştir ve onlar ulusu koruyup yücelterek kozmosun (törenin) devamlılığını sağlarlar” (Aça, 2002:158). Bu durumda otoriteye karşı gelen kişi, Tanrı’ya başkaldırmış gibi görülmektedir. Tanrı, Türkler yok olmasın diye kağanları milletlerin başına yollamıştır. Ancak, kağanlar geleneklere göre davranış sergilemezse, Tanrı göndermiş olduğu kutunu geri alacaktır. Dolayısıyla Kağan’la birlikte milletin zor durumda kalacağına inanılmaktadır.

Yaratılıştan itibaren kahramanın taşıdığı kut onun kahraman olması için lütfedilmiş bir nimettir. O, Tanrı’nın yeryüzündeki temsili kabul edilmektedir. Dolayısıyla, kahramanın ailesi soylu olmasa dahi o, Tanrı kutunu taşıdığı için özel ve ayrıcalıklıdır. Ancak kahraman çoğu zaman, soyunun getirdiği asalet ile Tanrı kutunun sahibidir. Kahramanın, kahraman olarak telakki edilebilmesi için şart ve gerekli olan sıfat Tanrı’nın temsilcisi olmasıdır. Türk destanlarında merkezî kahraman tipinin taşıdığı “Kut Doğuşlu” (Ögel, 2002:2) ifadesi ile dile getirilir. Kut Doğuşlu; Tanrı kutu ile dünyaya gelen kişiler için kullanılmaktadır. Bir kimse asil bir soydan olabilir ama kut doğuşlu değilse, yani Tanrı’nın kutunu taşııyorsa kahraman olamaz. Dolayısıyla daha kahramanın doğumu aşamasında hatta kahraman henüz doğmadan onun farklılığı belirtilmiş, doğum sırasında da mucizelerle desteklenmiştir.

L. Raglan, bütün kültürlerde destan türüne olan millet bağlılığının sebebini açıklarken, destanın kişiyi krallığa yani iktidara bağlayan unsur olduğunu ifade eder. Ona göre Tanrılar sadece krallıkta bulunurlar, avamda yani halk arasında yer almazlar (Raglan, 1936; akt. Segal, 1990:149). Destan kahramanlarının soylular arasından gelmesinin sebebi, Tanrı ve soylu ilişkisiyle bağlantılıdır. Halkın kahramana gösterdiği saygı da bu paralellik ile doğrudan bağlantılıdır.

Batı epik geleneğinde olduğu gibi Türk destanlarında Tanrı ile kahraman arasında bir kan bağı söz konusu değildir. Mesela, Türk destan kahramanı Altın Arığ, insandan dünyaya gelmeyen bir kahraman şeklinde vücut bulmuştur (Özkan, 1997:149). Türk mitolojisinde kahramanlar bazen göksel varlıklar, bazen ışık, nur, ışıldayan cevher gibi motiflerle dünyaya iner. Altın Arığ'ın da bu tarz olağanüstü bir "göksel inişle" yaratıldığı düşünülmektedir. Bu olağanüstü vücuda gelme motifine rağmen, destanda Altın Arığ ile Tanrı arasında herhangi bir akrabalıktan söz edilmemiştir. Altın Arığ, Tanrı'nın yeryüzünde görev verdiği, belli bir görev için gönderdiği biri olarak olağanüstü yollarla yeryüzüne inmiş ve düşmanlara galip gelmeyi başarmıştır. Altın Arığ'ın diriltmesi hadisesinde bile Tanrı buyruğuyla bazı ilahi yardımcı tipler görev üstlenmiştir. En sonunda Altın Arığ, Tanrı tarafından bahşolunan tüm ayrıcalıklara karşın en sonunda ölür (Özkan, 1997:275). E. M. Meletinskiy (1998), Altın Arığ gibi kahraman tiplerini değerlendirirken şu tespiti yapar: *"Mitik kültürel kahramanlar tanrı değildir ve kaide olarak, dini ayinlerin görevlisi de değildirler. Kültürel kahramanın tanrıya dönüştürülmesi, ancak bu folklor kahramanının gelişme yollarından sadece biridir. Aynı zamanda ilkel mitin dini mite dönüştürülmesi ile gerçekleşir."* Türk destan geleneğinde, kahraman ile Tanrı arasında kan bağına dayalı bir soy ilişkisi kurulmaz; bu yönüyle Türk epik yapısı, Batı destan anlayışından belirgin biçimde ayrılır. Batı epiklerinde sıklıkla karşılaşılan "yarı tanrı" motifi, örneğin Herkül'de olduğu gibi, Tanrı'nın doğrudan fiziksel soy aktarıcısı olmasını içerirken, Türk destanlarında Tanrı ile kahraman arasında biyolojik değil, fonksiyonel bir bağ kurulmaktadır. Yani tüm bu ayrıcalıklara rağmen, kahraman en nihayetinde ölümlüdür; bu da Türk destanlarındaki kahramanlığın ilahi yetkilenmeye dayansa bile tanrısal bir ölümsüzlükle taçlanmadığını ortaya koyar.

Yıldırım, Tanrı ile kahraman bağlantısını Orhun Anıtları'ndan yararlanarak yorumlar ve bu yorumu destanda kahraman tipinin soyluluğuna dair ilkeyi açıklar mahiyettedir: *"Türklerin tek Tanrısı vardır. Orhun Anıtları'nda Tanrı daima tek başına ifade edilmektedir. Gök Tanrı olarak yapılan yorum da Tanrı'yı değil, sadece gökyüzünü ifade etmektedir. Kağanlık sadece Tanrı'nın iradesine göre verilen bir görevdir. Türklerin inandığı bu Tanrı, Türk ulusu yok olmasın diye kağan gönderir. Tanrı ile kağan arasındaki uyumu; kağan, ulusu ile kendi arasında tesis etmekle yükümlüdür. Yükümlülüğünü yerine getirebilmesi için Tanrı kağana 'yarlık' verir. Kağan kendisine verilen yarlık ile milleti yönetir ve millet de yarlık sahibi kağanın buyruklarına uyduğu sürece sürekliliğini korur. Kağanlık tesadüfi bir seçim sonucunda elde edilen bir makam değildir. Kağanlığa aday olan kişi yarlık almayı hak ettiğini ispatladıktan sonra bu makama gelmeye hak kazanır. Böylelikle Tanrı tarafından seçilmiş biri olarak yükseltilmiş olur"* (Yıldırım, 1998:114-116).

Dumezil, asil soya mensubiyet motifini destan kahramanlarını mite bağlayan unsur olarak belirtir. Böylece destan kahramanları atalarının ya da tanrıların görevlerini yeryüzünde devam ettirirler. Destanlarda asil soy motifi kullanılarak destan kahramanları, sıradan insanlardan üstün olmaları için desteklenmektedir. Destan kahramanlarının düşman ile karşılıklı mücadeleleri Tanrıların çatışmalarına benzetilmektedir (Dumezil, 1996:60-79). Bu bağlamda destan kahramanı, yalnızca tarihsel veya askeri bir figür değil, mitolojik düzenin bir devamı olarak düşünülür. Atalarının yahut Tanrıların görev ve sorumluluklarını devralan bu figürler, hem kutsallık hem de sosyal üstünlük iddiası taşırlar. Kahramanın asil soydan gelmesi, onun sıradan insanlar arasından ayrışmasını ve toplum nezdinde itibar kazanmasını sağlayan sembolik bir unsur hâline gelir. Ayrıca, kahraman ile düşman arasındaki karşılıklı mücadele anlatıları, Dumézil'in işlevsel mitolojik sistemine göre, Tanrılar arasında geçen kozmik çatışmaların dünyevi yansımaları olarak da okunabilir. Bu yönüyle destan kahramanı, yalnızca tarihî olaylara katılan bir savaşçı değil, aynı zamanda ilahi düzende yer alan mitik rollerin bir temsilcisi olarak anlam kazanır.

Kahramanın Doğumu

Kahraman çok fazla olağandışı niteliğe sahip olan oldukça sıradışı bir kişidir. Kahramanın

mucizeleri, o daha ana rahmine düşmesi ile birlikte yani annesinin hamile kalmasıyla başlar. Kahramanın anne ve babası çoğunlukla hali vakti durumu iyi olan bir çifttir ancak genellikle çocuksuzluktan dertlidirler. Çocuksuz olmak ya da kahramanın olağanüstü doğuşu olarak adlandırılan bu durum, Türk destan geleneğinde en yaygın motiflerden biridir. Bu dertten muzdarip olan karı-koca evlat sahibi olabilmek için adaklar adarlar, yatır ve türbeleri gezerler ayrıca geleneğin ön gördüğü bütün uygulamaları gerçekleştirirler. Ve sonrasında genellikle yaşlı bir kadın olan anne, kahraman olacak çocuğuna hamile kalır (Çobanoğlu, 2015:341).

Kahramanların doğumlarında başlayan mucizeler onların hayatları boyu devam eder. Türk halk kahraman kalıbının belki de en belirgin özelliklerinden bir tanesi olarak adlandıracağımız bu durum genellikle kahramanların doğdukları ana babalar için kalıp bir vaziyettir. Manas, Er Töştük gibi kahramanlar başta olmak üzere bir çok kahramanın anne ve babası ya çok ileri yaştadır ya da kahramanlar kardeşlerinin en küçüğü olarak belki de yetim olarak dünyaya gelirler. Çoğunlukla bütün yetim kahramanlar avcılık ve biniciliği çok erken yaşta öğrenirler (Çobanoğlu, 2015:342). Kahramanlara atfedilen bu olağanüstü güçler kahramanın “kutsal” olduğunu Bayat’ın tabiri ile “Tanrıoğlu” (2006) olduğunu destekleyici mahiyettedir. Kendi toplumu için kurtarıcı rolünde olan bu kahramanın sıradan bir insan gibi doğması, fiziksel ve ruhsal özellikler taşıması zaten pek mümkün değildir. Türk destan geleneğinde kahraman figürü, sıradan insanlardan ayrılan olağandışı nitelikleriyle dikkat çeker. Bu olağanüstülük, kahramanın henüz dünyaya gelmeden önce, ana rahmine düşmesiyle birlikte başlar. Kahramanın doğumu, sadece biyolojik bir olay değil; aynı zamanda metafizik ve kutsal olaylar zincirinin başlangıcıdır. Genellikle kahramanın ebeveynleri, toplumun saygın, varlıklı veya itibarlı bireyleri olmakla birlikte, çocuk sahibi olamama gibi derin bir eksiklik ve acıyla tanımlanır. Çocuksuzluk, bu anlatılarda yalnızca fiziksel bir eksiklik değil, aynı zamanda toplumsal sürekliliğin ve soyun kesintiye uğraması gibi bir tehdit olarak da kurgulanır. Bu nedenle kahramanın gelişi, yalnızca bireysel bir sevinç değil, kollektif bir kurtuluş umudu olarak da yorumlanır. Ebeveynler, evlat sahibi olabilmek adına adaklar adar, yatır ve türbeleri ziyaret eder, toplumun inanç sisteminde yer alan geleneksel ritüel ve uygulamaların tümünü eksiksiz yerine getirirler. Bu süreç sonunda ise çoğunlukla yaşlı bir kadın olan anne, ilahi ya da doğaüstü bir müdahale neticesinde hamile kalır. Bu doğum biyolojik değil, adeta kutsanmış kabul edilir ve kahramanın “seçilmiş kişi” olduğuna dair ilk işarettir. Dolayısıyla kahramanın doğumu, yalnızca fiziksel bir varoluş değil; aynı zamanda kültürel bir misyonun da başlangıcını temsil eder.

“Nitekim yeni doğan Oğuz’un ağzı kırmızıdır. Manas’ın ise eli kanlıdır. Cengiz de avcunda bir kan pıhtısı ile doğar.” Bayat’a göre bu özelliklerle doğan kahramanların çok özel bir misyonları vardır. Oğuz, Manas ve Cengiz gibi büyük kahramanlar kan döken, baş kesen, dünya devletleri kuran hükümdarlardandır (Bayat, 2013:148). *“Normal insanlara göre ana rahmine düşüş şartları çok farklı olan ‘kahramanlar’, dünyaya gelmelerinde etkili olan tanrısal simgeler dolayısıyla içine doğdukları toplumu yerine göre uyarma, onları çeşitli saldırılardan koruma, esir iseler özgürlüklerine kavuşturma gibi görevleri ifa etmekte. Bir başka ifadeyle, söz konusu kahramanlar, içine doğdukları toplumun niteliğine bürünerek o toplumun hürriyetine, kurtuluşuna ve kutsanmasına vesile olmaktadır”* (Bekki, 2011:122).

Toplumda kahraman veya lider pozisyonundaki kişilerin çocuğunun olmaması büyük bir eksiklik, toplum tarafından yadırganan, kınanan çok dikkat çeken bir durumdur. Bu kişiler Tanrı’nın kendilerine kut verdiği seçkin kişilerdir. Bu kişilerin çocuk sahibi olamamaları, halkta bile hoşnutsuzluk yaratmıştır. Kutlu kişilerin çocuğunun olamaması Tanrı’dan geldiğine inanılan kuta duyulan saygının azalmasına neden olmuştur. Tanrı tarafından millete kurtarıcı olarak gönderilen kahraman ya da hanların çocuğunun olması kutlu döneminin devam edeceği manasına gelmektedir. Kut evlada baba tarafından aktarılacaktır, kutlu çocuk halkın yeni koruyucusu, kurtarıcısı, kahramanı olacaktır. Nitekim erginleşmeye başlayan çocuk, soyuna özgü özelliklerini eylemleriyle ya da taşıdığı bir takım olağanüstü yeteneklerle göstermelidir. Kahraman sıradan bireylerden farklı biçimde olağanüstü doğumu ile mucizevi bir kişi olduğunu en başta belli etmektedir. Bu farklı ve özel doğum kutlu soyun da devamının bir habercisidir.

Türk epik destan geleneğinde kahraman, halkını dış ve iç düşmanlara karşı koruyan, kendisiyle daha ana karnındayken sözleşilen; bazen kızın babası tarafından kaçırılan sevgilisini veya eşini arayan ve onu kurtarmak için, çok farklı gerçeküstü varlıkla savaşıp, boy ve soy birliğini sağlayan

kendini en iyi biçimiyle gerçekleştirmeyi başarmış bir insan olarak görülen yiğit tipidir (Çobanoğlu, 2015:341). “... *Türk destanlarının olumlu, alperen tipi destanlarımızın çoğunda daha ana rahmine bile düşmeden ‘olağanüstü’ yani Tanrı veya ‘tanrısal’ güçler tarafından benzer kabiliyet ve güçlerle donatılmaya başlanması -ki en başta varlıkların bağışlanması, adak olmaları gelir- nedeniyle ve doğumlarından itibaren bir veya birkaç günde büyüme, süt yerine, et, ekmek, su, şarap-kımız istemek, kısa zamanda konuşmak, henüz bebek beşiğinde yatarken ‘gelecekte yapacakları büyük fütuhatin haberini vermek’ gibi olağanüstü yeteneklerle ve hedeflerle doğarlar*” (Çobanoğlu, 2015:105). Kahramanların doğumunda ortaya çıkan olağanüstülükler “Tanrıoğlu motifi” (Bayat, 2006:139) ile ilgilidir. Türk destan geleneğinde kahramanların olağanüstü doğumları sabit bir kural şeklinde kabul görmektedir ve bu kahramanların bir misyon ile doğmuş olmalarının bir işaretidir.

Mucizevi doğum Oğuz Kağan Destanı’nın Uygur (Bang, 1970:1) ve Reşideddin (Togan, 1982:17-18) nüshalarında tespit edilir. Manas Destanı’nda da destan kahramanının doğduğu andan itibaren diğer insanlardan çok farklı özellikler gösterdiğine tanık olunmuştur (Yıldız, 1995:538-539). İçine yaratıldığı toplumunu en iyi şekilde temsil eden ve toplumunun bütün özelliklerini bünyesinde barındıran kahramanın bu kadar olağanüstülüğe sahip olacağının müjdesi, doğumunda hatta doğumundan önce yapılan adaklarla, cömertliklerle, özel yerleri ziyaret gibi birtakım ritüellerle ve yaşanan olağanüstü olaylarla hissettirilmiştir. Kahramanın olağanüstü doğumu motifinin en sık karşılaşılan motiflerden biri olması örnekleri çoğaltabilmemizi sağlamaktadır ve bu sebeple, bu hususta tasnif yapmayı uygun bulduk. Destanlardaki mucizevi doğum şekillerini şöyle sıralamak mümkündür:

1- Dilek Dileme - Adak Adama Sonucu Doğum

Kahraman, yaradılışından itibaren her türlü olağanüstü özelliğe sahiptir. Bu farklı özellikleri sayesinde sıradan insanlardan ayrılır. Destan türü, en çok kahraman üzerine inşa edilmiş bir edebi tür olması sebebiyle daha destanın başlarında kahramanın doğacağı müjdenir. Türk destanlarının çoğunda işlenen çocuksuzluk motifi aslında kahramanın doğacağının müjdenmesi demektir. Manas ve Dede Korkut gibi Türk edebiyat dünyasının en önemli destanlarında da bu motif net bir şekilde yer alır. İlerlemiş yaşlarda olan anne babalardan dünyaya geliş, kahramanın mucize gelişinin başlangıcı olarak görülebilir. Bu motif, sadece kahramanlık destanlarında değil, başka türler için de geçerlidir. Annenin veya babanın, çocuk sahibi olabilmek adına elmalı yerlerde yuvarlanması, kutlu pınarlarda geceleme gibi mitolojik öğeler içeren bazı uygulamaları yerine getirmelerinden; borçluların borçlarından kurtarılması, aç insanların doyurulması, çıplak insanların giydirilmesi gibi hayır işlerinden; aksakallı, derviş, Hızır gibi olağanüstü bir gücün yardıma gelmesinden; babanın bir kahramanlık göstermesinden sonra kahramanın dünyaya gelmesi de kahramanın diğer insanlardan çok farklı ve özel olduğunu mucizeler barındırdığını vurgulamak üzere kurgulanır. O, dünyaya gelmesi beklenen, dilek niyazlarla istenen, Tanrı kutu bir çocuktur. Türk destan geleneğinde, çocuksuzluk olarak adlandırılan motif, kahramanın babasının büyük bir bey olması, çok zengin olması, bir veya birden fazla eşi olmasına karşın çocuk sahibi olamayışı ve çocuk müjdesinin mucizevi bir şekilde sunulması, ana babaya çocuğun şartlı olarak bağışlanması gibi farklı temalarla bu motif zenginleştirilir.

Manas Destanı da çocuksuzluk motifi ile başlar:

“... Bir zamanlar Aydar Han’ın kızı Çırçı’yı, Almıştı Cakıp Han.

Şu Çırçı’yı alalı,

Ben koklayıp bala öpmedim,

Bu Çırçı, dağılan saçını taramıyor, Huda’ya tövbe edip hiç bana bakmıyor, Belini sağlam bağlamadı,

Bu Çırçı erkek bala doğurmadı.

Bu Çırçı’yı alalı,

Yazı kışı on dört yıl oldu

Bu, mezarlı yeri ziyaret etmiyor,

Bu, elmalı yerde yuvarlanmıyor,

Bu, şifalı sular da gecelemiyor.

Ey Huda Taala yar olsa!

Çırçı'nın karnında

Erkek bala var olsa! ... ” (Yıldız, 1995:537).

Hanımının yerine getirdiği elmalı yerlerde yuvarlanmak, mezarlıkları ziyaret etmek, su başlarında gece kalmak, dağılan saçlarını taramak, belini sağlam bir şekilde bağlamak şeklinde uygulanan pratiklerden sonra, ilerlemiş yaşına rağmen çocuk sahibi olur. Çocuğu olmayan Hz. İbrahim'in Allah'a dua edip bir çocuk istemesi ve sonra bir erkek çocuğunun olması, oğlu İsmail'i kurban etmesi gerektiğinin söylenmesi çocuksuzluk motifinin dinî metinlerdeki yansımasıdır (Kayabaşı, 2016:132-133). Aynı zamanda da dua dilek ile çocuk sahibi olmanın önemli örneklerindendir. Dilek dileyerek, adaklar adayarak çocuk sahibi olma her dönemde, her inanma biçiminde karşılaştığımız önemli bir uygulamadır. Çocuk sahibi olamayanların geçmişten bu güne başvurduğu bir yöntem olarak hem sosyal hayatın içinde hem de edebi yaratımlarda bütün dönemlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulamaları örnek destan metinlerinde de şu şekilde görmekteyiz: “*Dirse Hanoğlu Boğaç Han: Bayındır Han'ın toyuna gelen Dirse Hanı oğlu kızı olmadığı için, Han'ın kargama emriyle, kara otağa oturtup altına kara keçe sererler ve önüne de kara koyun yahnisinden yemek koyarlar. Bu duruma alınan Dirse Han olup biteni hanımına anlatır. Hanımının isteği üzerine Dirse Han büyük bir yemek verir, aç görse doyurur, çıplak görse giydirebilir, borçluyu borcundan kurtarır dağ gibi et yağdırır, göl gibi kırmızı sağdır, dua edilir. Anası kuru çaylara su salar, dervişlere nezirler verir. Sonunda bir oğlu olur*” (Ergin, 1989:79-83). “*Kazan Beyoğlu Uruz: Uzun Burla Hatun oğlu Uruz esir düşünce onun nasıl doğduğunu, kuru çaylara su salarak, kara tonlu dervişlere, adak adayarak, aç doyurup, çıplak giydirecek Tanrı'dan dilenme sonucu doğduğunu anlatır.*” (Ergin, 1989:164-165). “*Alpamış: Kardeşler sinirlenip seksen altın düğüne atarak kalkıp giderler. Yolda aralarında bu konuyu konuşurlar. Baybörü, Şahimerdan Pir'in bahçesine gidip Dilek dilemelerini önerir. Oraya giderek dileklerini dileyip kırk gece gecelerler. Kırk gün sonunda Şahimerdan Pir'in sesi duyulur, Allah tarafından Baybörü'ye bir oğul ve bir kız; ikiz olarak, Baysarı'ya ise sadece bir kız verildiğini çocukların doğumundan sonra gelip isimlerini kendisi koyacağını söyler. Beyler dönüp evlerine gelirler. Gelişlerinden dokuz ay, dokuz gün, dokuz saatten sonra eşleri doğum yapar. Beyler ise ava gitmişlerdir. Avdan dönerken kendilerine bu mutlu haber verilir*” (Yoldaşoğlu, 2000). Gördüğümüz gibi adak ve dilek yoluyla kahramanın mucizevi bir biçimde doğduğunu görmekteyiz. Bu her devirde çok sık karşılaşılan bir uygulamadır. Çocuk sahibi olamayan çiftler günümüzde de dilek dileme ve adak adama gibi uygulamalardan yararlanmaktadırlar.

2- Yapılan Dua Sonucu Doğum

Destan kahramanlarının doğumundaki olağanüstülükler sadece onun doğum ve gelişim süreçleri ile ilgili olmayıp doğum öncesindeki birtakım hazırlıklarla da ilgilidir. Çocuksuz ve yaşı geçmiş bir anne-babanın dileği, adağı, duası, rüyada gördüğü bir derviş ve bu dervişin verdiği tılsımlı bir şey sayesinde kahramanın anne rahmine düşmesi ile gerçekleşir. Dede Korkut Hikâyelerinden Dirse Han Oğlu Boğaç Han boyunda, Dirse Hanın hünerli ve erdemli bir insan olmasına rağmen Dirse Han, Bayındır Han'ın düzenlediği toyda kara otağa alınır ve hürmet görmez. Bunun sebebinin de çocuksuz olması olduğunu öğrenen Dirse Han, eşine neden çocuk sahibi olamadıklarını sorar. Eşi de hana şöyle cevap verir: “*yerinden kalk, alaca çadırını yeryüzüne diktir, attan aygır, deveden erkek deve, koyundan koç kes, İç Oğuz'un Dış Oğuz'un beylerini başına topla, aç görse doyur, çıplak görse donat, borçluyu borcundan kurtar, tepe gibi et yağ göl gibi kırmızı sağdır, büyük ziyafet ver, dilek dile, olur ki bir ağzı dualının hayır duası ile Tanrı bize bir topaç gibi çocuk verir*” (Ergin 2008:80-81). Bu şekilde eşinin yönlendirmesi ile bir toy düzenleyen Dirse Han, bir ağzı dualının duası ile çocuk sahibi olur. Yapılan bu ikramların hatırıyla Allah onların duasını kabul etmiş ve çocuk isteklerini yerine getirmiştir. Dede Korkut Hikâyelerinde sürekli vurgulanan erdemlilik özelliği Dirse Han'ı evlat sahibi yapar. Ağzı dualı bir kişinin duası ile olan bu çocuk yani Boğaç Han on beş yaşındayken yenilmez bir boğayı yenip kendini ispat etmiş olur. Burada erdemlilik ile belirttiğimiz özellikler ise fakirleri doyurmak ve giydirmek, zor durumda olanları o durumdan kurtarmak gibi

İslamiyet'in de emirlerinden olan kıstaslardır. Yapılan bütün bu iyiliklere karşılık Tanrı'dan istenen şeyin gerçekleşeceğine inanmak, İslamiyet'teki adak geleneğine benzemektedir. *"Kam Büreoğlu Bamsı Beyrek: Pay Püre bey Bayındır Han'ın toplantısında oğlu olmaması nedeniyle ağlar, Pay Biçen de bir kız evlat diler, olursa iki çocuğun beşik kertmesi nişanlı olmasını arzu eder, bunun üzerine kalın Oğuz beğleri el kaldırıp dua ederler, Tanrı dualarını kabul eder ve birinin oğlu diğerinin kızı olur"* (Ergin, 1989:117-119; akt. Çobanoğlu, 2015). *"Kızıyürpes: On üç karısı olmasına rağmen yıllardır çocuğu olmayan Karabay Batır, başarılı bir avdan sonra tüm halkını çağırarak bir toy düzenler. Önce sürünün en semiz hayvanını keserek fakir fukaraya dağıtır. Allah ve onun peygamberine rahmet okur. Buna ilaveten Muhammet'ten Allah karşısında ona bir erkek çocuk vermesini dileyip tevekkülle dua eder. Toy akşama kadar sürer. Akşam üzeri aksakallı bir ihtiyar çıkagelir. Herkes bu ihtiyarın neden geldiğini merak eder. Karabay ihtiyara hiçbir şey sormaz. Onu sofrasına buyurur, çadırında misafir eder. Ertesi sabah tan yeri ağarırken ihtiyar kalkar. Karabağ'a: 'Karabay! Muhammet vasıtasıyla senin dileğin Allah'a ulaştırıldı, karın Altışa sana bir erkek çocuk doğuracak. Peygamberimiz beni, sana haber vermem için gönderdi', deyip bir anda ortalıktan yok olur. Karabay oğluna Kızıyürpes adını verir"* (Ergun ve İbrahimov, 2000:381). Dua sonucu çocuk dünyaya getirmek, yapılan iyilikler ve hayırlar sayesinde ağzı dualı olan bir şahsın duasının kabul edilmesi sonucu gerçekleşir.

3- Çok Yaşlı Olan Bir Anne ve Babadan Doğma

Çok yaşlı bir anne ve babadan dünyaya gelme motifi, dünyaya gelen kahramanın başka alternatifinin olamayacağını; bu yönüyle de önemini vurgulamak için destancının kullandığı bir yoldur (Yıldız, 2009:87). Destanlarımızın birçoğunda bir sürü malı mülkü zenginliği olmasına karşın çocuk sahibi olamayan, yaşlı hanlar vardır. Bu hanlar tüm mallarını mülklerini, tüm zenginliğini hatta yurtlarını dahi bir evlat sahibi olmak için gözden çıkarmışlardır. Kimi zaman elindeki tüm varlığını kaybeden han, bazen sofraya açıp yoksulları doyuran han, bazen de Tanrı'ya dua eden han bunun sonucunda en sonunda çokça çabayla bir çocuk sahibi olur. Çoğunlukla bu hanlar biyolojik çocuk sahibi olma yaşını çoktan geçmiştir ama Tanrı'ya sundukları adaklar, yaptıkları iyilikler ve bir ağzı dualının yardımı ile çocuk sahibi olurlar. Böyle kutsallıklarla dünyaya gelen çocukta görülen olağanüstü özellikler âdeta onun kahramanlığının mührüdür (Yıldız, 2009:76-88). Çocuksuz ve yaşlı bir anne-babanın adağı, duası, rüyada gördüğü derviş ya da dervişin verdiği bir şey ile kahramanın anne rahmine düşmesi gerçekleşir (Kalkan, 2016:30). *"Kozın Erkeş: Ak Bökö adında fakir bir ihtiyar karısı Ak Bali'me on denizin kavşağında huzur içinde yaşar. Hiç çocukları olmayan iki yaşlı artık ecellerini bekliyorlardır. Ak Bökö bir sabah uyandığında karısı Ak Baş'ın kucağında bir bebekle oturuyor olduğunu görür, gözlerine inanamaz. Karısı bir oğulları olduğunu söylediğinde kulaklarına inanamaz. Genç insan gibi koşup keçe içinde sarılı olan balasını öper. Okunu, yayını alıp karısına: 'Çok mutluyum artık ateşimiz sönmeyecek, asılan kazanımız soğumayacak. İhtiyarlığımda doğan oğlumu sarmak için gidip kara tilki avlayayım, lezzetli çorbayla beslemek için geyiğin semizini seçip avlayayım, der."* (Çobanoğlu, 2015). *"Alpamiş: Günlerden bir gün doksan yaşındaki Akkübek Han'ın seksen yaşındaki karısı bir oğlan doğurur. Çok geçmeden bir de kızı olur. Akkübek Han'ın gönlü şenlenir. Eyler Han'ın seksen yaşındaki karısı da bir yüzü gün bir yüzü ay bir kız doğurur. Eyler Han kızına Barsınhılıv adını verir."* (Ergun ve İbrahimov, 2000: 249). Ele aldığımız metinlerde de görüldüğü gibi yine mucizevi bir dünyaya geliş biçimi görülür. Çok yaşlı insanların bazı ritüeller ve dini pratikler sonucunda çocuk sahibi olduklarını görmekteyiz. Bu mucize dünyaya geliş biçiminden zaten çocuğun normal, sıradan bir vatandaş olmayacağı açıkça hissedilmektedir. Dünyaya gelme biçiminin kahramanı müjdelemiş olduğunu söyleyebiliriz. Mucizeler ile dünyaya gelen mucizelere vesile olur.

4- Rüyada Görme Sonucu Doğma

Manas: Cakıp'ın en büyük derdi çocuğunun olmamasıydı. Bir gün o, bu sorununu şu şekilde anlatır: *"Her cinsten hayvan sahibi oldum. Bu mal ve mülkümde beş paralık haram yok. Fakat elimden tutacak, ölümünden sonra 'Vay babacığım!' diye ağlayacak, yüzünü parçalayacak bir evlâdım yok. Ne talihsiz, bahtı kötü adam imişim!"* diye sorar. Cakıp, seninle evleneli tam on dört sene oldu, sen belini sağlam bağlamadın, mezarlı yerleri, yatırları ziyaret edip elmalı kutlu yerlerde yuvarlanmadın, kutlu pınarlarda kalıp çocuk istemedin. Çocuksuz kadın dul kadın, kısır kadın, odun olmaktan başka faydası olmayan meyvesiz ağaçtır." dedi. Çıyırıldı, odasına gidip ağlar. Onun yanına

gidip yatan Cakıp bir rüya görür ve Çıyırda'yı uyandırır. Cakıp'ın rüyasına göre Çıyırda bir erkek bir kız doğuracak diğer karısı Bak Devlet Hatun'da ikiz erkek çocuk doğuracaktı, bir süre sonra Çıyırda pars yüreğine aş erer ve bulup yedirirler, sonunda rüyalar gerçekleşir. Cakıp büyük bir düğün yapıp çocuklarına ad verir. Çıyırda'nın doğurduğu oğlanın adının Manas olduğunu ancak kâhinleri kendilerini kahredecek bu isim sahibini bildirdiği düşmanlar bilmesin diye ismi düğününde 'Devcinli' olarak ilan ederler" (İnan, 1972:7-8; akt. Çobanoğlu, 2015). Kahramanın dünyaya gelişinin rüya ile müjdelendiğini görmekteyiz. Anne baba ya da bazen rüyayı gören bir başkası olabilir ama rüyada çocuğun dünyaya geleceği müjdelendir. Ve sonrasındaki olağanüstülüklerle çocuk doğar.

"Ravşanbek – Köroğlu: Gejdembek ile Ravşanbek gittikten sonra Akanay ile Külayım'ın gözleri yaşlıdır. Akanay hamiledir. Bir gece rüyasına kırklar girer. Ona, bizler Gavis, Gıyas, kırklarız derler. Ve hamile iken öleceğini ama mezarında Köroğlu adında bir erkek çocuk doğurup orada sütü ile besleyeceğini sonra da bu doğan çocuğun Kızılbaşlar'dan ve Şağdat Han'dan öçlerini alacağını söylerler. Akanay eğer öcümüz alınacaksa ben ölmeye razıyım der. Ertesi gün rüyasını Külayım'a anlatır. Doğum zamanına az kala Akanay ölür. Onu gömerler. Külayım ile babalı üzüntü içindedirler. Akanay kırkların dediği gibi mezarında doğurur. Memelerine süt gelir. Ölüsü hiç bozulmaz ve çocuğunu emzirir. Hak Teala meleklerini gönderip mezardan doğan çocuğa Köroğlu ismini verdirir. Melekler çocuğa meyve verip ona çok iyi bakarlar. Kırklar da küçük yavruya hizmet eder. Çocuk büyür. Mezardan çıkıp dolaşmaya başlar. Babalı'nın duasını kabul eden Tanrı çocuğun karşısına kırkları çıkarmıştır. Kırklar çocuğu Babalı'ya verirler. Çocuğun ellerini ayaklarını kaçmaması için bağlarlar. Yolda gelirken çocuk çok ağlar. Annesi ile son bir kez vedalaşmak istediğini söyler. Babalı dayanamaz onu mezara götürür. Mezar deliği Hak Teala tarafından kapatılmıştır. Çocuk mezar başında annesi ile helalleşip onun öcünü alacağına söz vererek Babalı'nın yanına gelir. Birlikte eve giderler. Külayım çok çok sevinir ve o günden sonra sevgi ile Köroğlu'nu büyütmeğe başlar. Ravşanbek-Köroğlu: Külayım anne sevincinden ağlayarak adil değildir hayat boyunca üzüntü deyip Akanay'ın ölmeden önce bunları rüyasında gördüğünü söyler. Birlikte mezara geldiklerinde mezarın içinin apaydınlık olduğunu görürler. Çocuk anasını emmektedir. Akanay hiç bozulmamış tıpkı sağlığındaki gibidir. Bu sıra mezar başına perşembe akşamı olduğu için kırklar gelirler. Oğlancığı yemişler ve meyvelerle beslerler. Sabah olurken yok olurlar. Külayım ile Babalı eve geri dönerler. Bu çocuğu mezardan nasıl alacağız diye ağlamaya başlarlar. O gece Külayım'ın rüyasına kırklar girer. Ona çarşıdan değişik değişik meyveler almasını bunları mezarın kenarından başlayarak çocuğun oradan yeterince uzaklaşacağı bir yere kadar sıra ile dizmesini sonra da onu yakalamasını söylerler. Külayım sevinç içinde Babalı'ya rüyasını anlatır. Çarşıya gidip değişik meyveler alarak kırkların dediklerini yaparlar. Babalı en hızlı atına binip mezarın uzak bir yerinde beklemeye başlar. Çocuk çıkar. Meyveleri yiye yiye mezardan uzaklaşır. Babalı çıkıp ona doğru atını koşturur. Ama çocuk onu görür görmez öyle bir koşar ki at ona yetişemez. Babalı ağlayarak Tanrı'ya dua eder. Bu sıra çocuk kırk adamın bulunduğu bir tepeye varmış onların arasına girmiştir. Köroğlu çocukluğunda arslanlarla güreşir ve kırkların duasını alır" (Ekici, 1998:144-151). Bu anlatı birden fazla doğum biçimine örnek olması ile önemli bir anlatıdır, rüyada görmeyle doğumun gerçekleşmesi yani rüyada görme sonucu doğum olduğu gibi aynı zamanda da mezardan dünyaya gelme, mezardan doğma sınıflamasına da dâhil edilebilir. Ayrıca ölen anneden doğmaya da örnek teşkil eder.

5- Tövbe Etme Sonucu Doğum

"Er Töştük: Paman Bey kendisine kendi sürüsünden süt, et ve at vermeyip aşığulayan çobanı ve oğullarından dolayı Allah'a sitem eder. 'Ey Allah'ım hiçbir şeyden mahrum olmadım ama oğullarım da kulum da beni horladı, ben sana ne yaptım?' der. O sıra gökyüzünden gelen şiddetli bir rüzgar: 'Hiçbir şeyden mahrum olmadın ama sen kötü bir beymişsin, tövbe et, kurban kes, dua et, Allah'tan dilek dile.' der. Paman eve gelip tövbe eder ve bütün gün uyur. Allah onu affeder ve karısı hamile kalır. Bir oğlu olur" (Radloff, 1993). Bazı anlatılarda, çocuk sahibi olamama durumu yalnızca fiziksel bir eksiklik olarak değil, geçmişte işlenen bir günahın, ahlaki bir kusurun ya da ilahi düzene karşı işlenmiş bir hatanın sonucu olarak değerlendirilir. Bu durumda çiftin, manevî bir arınma sürecine girmesi, tövbe ederek hatalarını telafi etmesi ve kutsal olanla yeniden bağ kurması gerekmektedir. Bu içsel dönüşüm ve tövbenin ardından, Tanrısal inayetin tecelli ettiği ve çocuk

sahibi olabildikleri görülür. Bu yönüyle kahramanın doğumu yalnızca biyolojik bir başlangıç değil; ilahi bağışlanma, arınma ve yeni bir kaderin başlangıcı olarak da anlamlandırılır.

6- Ölen Anneden Doğma

Ölmüş olan bir anneden doğma yine olağanüstü bir doğma şeklidir ve normal insanlar için mümkün olabilecek bir durum değildir böyle bir doğum yine olağanüstü bir çocuğun müjdecisi olabilir. Çocuk daha doğmadan olağandışı özelliklere sahip olacağı bellidir.

“Adıbeğ - Köroğlu: Bir süre sonra halk toplanır Adıbeğ’in evlenme çağına geldiğine karar verir. Adıbeğ’i evlendirirler. Karısı bir zaman sonra hamile kalır. Fakat çocuğunu doğururken ölür. Çocuk da karnında kalır. Kadını ve karnındaki çocuğu gömerler. Adıbeğ mecnun gibi dolaşmaya başlar. Babası ona ava çıkmasını öğütler. Adıbeğ artık vaktini böyle geçirir. Bir zaman sonra vadesi dolar ve o da bu dünyadan göçüp gider. Cıgalı Beğ, oğlunun hiç çocuk bırakmadan göçüp gitmesine çok üzülür. Bir gece rüyasında bir ses ona gelininin kabrinde bir oğlu olduğunu söyler. Ertesi sabah bu rüyayı herkese anlatır. Cıgalı Beğ’in oğullarından Gencim Beğ’in malı çoktur. Birgün çobanı ona gelip bir keçinin hergün bir mezara gidip tüylü bir yarattığı emzirdiğini söyler. Gencim ile çoban bu keçinin peşine düşerler. Tüylü yarattığın bir çocuk olduğunu anlarlar. Çocuk mezarın bir kenarından bir delik açmış oradan girip çıkmaktadır. Gencim Beğ bu mezarın yengesine ait olduğunu çobana anlattıktan sonra hemen babasına haber vermeye gider. Kısa bir sürede bütün köylü mezarlığa gelip çocuğun cinsiyetini anlamak için mezarın başına bir oyuncak bebek bir de aşık koyarak bir yerlere gizlenirler. Çocuk çıkar, oyuncak bebeğe şöyle bir bakar ama gidip aşığı eline alır. Böylece erkek olduğunu anlarlar. Ardından onu yakalamak için üzerine yapışkan sürdükleri bir eğeri mezarın yanına bırakırlar. Çocuk çıkıp eğerle oynarken eğer üzerine yapışıp kalır. Cıgalı Beğ oğlanı alıp evine getirir. Yemek verir. Çocuğa isim konmasını ister. Karanlıktan aydınlığa çıktığı için adını Rövsen koyarlar. Bir ihtiyar ise onun adı doğuştan konmuş; Köroğlu’dur der ama kimse ona kulak asmaz” (Ekici, 1998:90-92).

Yukarıda aktardığımız “Ravşanbek – Köroğlu” anlatısında da durum benzerdir ve aynı hikâyeyi bu doğum şeklinde de örnek olarak verebiliriz. Görüldüğü gibi ölmüş bir anneden doğup hayatta kalmayı başarıp büyüyen bir çocuk tabiki normal bir insan olarak hayatına devam etmeyecek ve düşmanla savaşıp onları yenip türlü başarılar elde ederek başarılı, güçlü kudretli bir kişi olacaktır. Sıra dışı doğumu da adeta onun kahramanlığının bir sembolü gibidir.

7- Ölüp Dirilerek-Diriltiyle Doğma

“Altın Arığ: Yeryüzünün zirvesi Kirim dağının üzerindeki Ak kaya’ya gelirler. Picen, Huu İney’in sesiyle onun şarkısını söyler bir süre sonra kapısı olmayan Ak kaya’nın kapısı açılır. İki kız topuzları ve kılıçlarıyla içeriye girerler karşılarında: ...Ak taş döşekte dış kadar beyaz zırh giymiş, parlak taş düğmeli, altmış saç örgüsü sırtına yayılmış, elli saç örgüsü omzuna yayılmış, güzel, hoş Altın Arığ kızı kavağa benzer dalları yok, deveye benzer hörgücü yok, canlandıracak ruhu bedenine girmemiş halde yatar bulurlar. Picen canlı kopuzunu kaldırıp yedi defa çevirerek yatıp duran Altın Arığ’a vurur. Ak kayanın içinde, mutluluğu bölünüp, Ülkeri sönüp, altı ayrı köşeli Ak kaya, büyük çanın çalması gibi ses çıkararak düşer. Altın Arığ bir gözünü açar, bir kolunu kaldırır, bir bacağını çeker Picen yeniden hamle eder Altın Arığ canlanmaz. Picen’in babası gelir ve her ikisini de öldürür. Huu İney, Altın Arığ ve Ak Boz atı sorup onların da öldürülmüş olduklarını öğrenir. Huu İney bozkurt donuna girerek, koşarak geri döner. Yolda beyaz eve yaslanmış bir Kara Kula at ile yanında uzanan yiğit adam görür. Yiğit adam, Huu İney’a annesine ne olduğunu ve yıllardır onu aradığını söyler. Huu İney uzun bir süre düşündükten sonra oğlunu hatırlar. Oğlan kendi adını kendi vermiştir. Kara Kula ata binen Hulalay! İkisi birlikte Ak kaya’ya giderler. Huu İney cebinden sihirli, ak su çıkararak Altın Arığ’ı, Ak Boz atı ve küçük çocuğu diriltir. Çocuğa bineceği atın Alp Saaday’ın ülkesinde olduğunu söyler ve ona bir isim verir: Kara Küren adlı ata binen Alp Han oğlu Çibetey Han! Bir süre sonra hepsini dışarıya çıkartır fakat kendisi Ak kaya’ya girmesinin yasak olduğunu ama yasağı delip girdiği için artık Ak kaya’dan çıkamayacağını ve burada öleceğini söyleyerek içerde kalır. Ayrıca Altın Arığ ve Hulalay’a Çibetey Han’ın sözünden çıkmamalarını öğütler” (Özkan, 1997:263-314). Başka bir olağanüstü doğum biçimi de ölüp dirilerek yapılan doğumdur ve mucizevi doğum şekillerine güzel bir örnek teşkil eder.

8- Doğuştan İşaretli Olarak Doğma

Doğuştan işaretli olarak doğmak, Türk kültüründe seçilmiş olmanın bir ifadesi gibidir. Özel yeteneği ya da yüksek gücü olan insanların vücutlarında bir işaret, bir emare olduğuna inanılır. İslam anlayışında da bu durum aynıdır, peygamberlerin vücutlarının kimi yerlerinde işaretleri olduğuna inanılır. Seçilmiş ve özel olmanın bir gereği olarak kahramanlarda da tıpkı peygamber nişaneleri şeklinde işaretler olması beklenir. Bu kahramanların ayrıcalıklı olduklarının ispatı gibidir.

“Kögüdey – Mergen: Maaday-Kara’nın halkı yurtlarından göçüp gitmiş, sürüler de otlakları terk ederek kayıplara karışmıştır. Maaday-Kara bahadır kıyafetlerini giyip silahlarını kuşanır, atına biner, halkını ve sürülerini bulup Altay’a geri gelmek üzere yola koyulur. Halkın ve sürülerin kaybolmasının nedeni anlaşılır. Kötülük timsali Kara-Kula kağan, Maaday-Kara’yı ve halkını tutsak edip Altay’ı perişan etmek için harekete geçmiştir. Maaday-Kara evine döner. Evine dönerken çocuğu olmadığına yanar çünkü ona destek olacak kimse yoktur. Eve döndüğünde şaşırır çünkü karısı bir erkek çocuk doğurmuştur. Çocuğa henüz bir isim verilmemiş, babasının gelmesi beklenmekte ama kutlamalar yapılmaktadır. Doğan çocuğun iki kürek kemiğinin ortasından parmak izi şeklinde kara bir ben vardır, göğsü baştan aşağı saf altın saf gümüşdür, doğduktan iki gün sonra “anne” der, annesinin koyduğu bezleri tepip yırtar, altı gün sonra “babam” der ve ağaç beşiği tekmeleyip kırar, doksan kulaçlık emzik emer sol elinde dokuz yüzlü karataşı sımsıkı tutmuş, göbeği yok, göbek deliği tıkalı, kaşları bitişik ve ayağıyla altmış arslan postunu devirmek gibi olağanüstülükler göstermektedir” (Naskali, 1999). “İşaret”, işaretli doğmak özel olmanın farklı olmanın, seçilmiş olmanın bir sembolü gibi görülmektedir ve tıpkı peygamberlik işaretleri gibi kahramanların çoğunda da olması beklenir. Büyüdüğü zaman olağanüstü meziyetler gösterecek bir çocuk daha doğduğu zaman kendini birtakım sıradışılıklarıyla belli eder. Bu farklılıklar çok çeşitlilik gösterebilir çalışmada tasniflediğimiz gibi ama bunlardan dini kıssalarda ve peygamber hikâyelerinde gördüğümüz bu özellik yani işaretli doğma motifi, bu yönden ayrıcalık barındırır ve önemlidir.

9- Dağ, Deniz, Gök, Yer, Orman Gibi Tabiat Unsurlarından Doğma

Yakut-Türk yaratılış efsaneleri ve Altay yaratılış efsaneleri başta olmak üzere daha birçok yaratılış efsanesinde gördüğümüz gibi her yeri kaplayan bir ilk deniz vardır ve bu motif aslında temel motifi oluşturmaktadır (Roux, 2001:284). Göklerden gelen su birçok mucizeye gebe dir. Kili, toprağı mağaraya taşıyan su, Orta Asya mitolojisinde normal kabul edilen bir dölleyici güçtür (Roux, 2001:278). Su, konu olarak Uygur efsanelerinde de mevcuttur. Buka Kağan iki nehrin birleştiğı bir noktada dünyaya gelmiştir.

“Er Sogotoh: Zamanın birinde dokuz kat göğün dokuzunu mu delip geldi yoksa yer altından mı çıkıp geldiği bilinmeyen Er-Sogotoh adlı yiğit yaşar. Bu yiğidin görünüşü şöyledir: On karış boyunda boyu, dört karış eninde de eni vardır. Beş karış omuzu, üç karış beli, meles ağacı baldırlı, kayın ağacı bilekli, köknar ağacı bacaklıdır. Düzgün dudaklı ve dişli, hedefi şaşmayan parmaklı, iri burunludur. O kadar güçlüdür ki donmuş ağaçları tuttuğunda kırar, bastığı yer göçer, gezdiği yer çatlar, koştuğı yer zangırdar. Sesi gök gürültüsü gibi, bakışı yıldırım gibi, konuşması da adeta taşı büyüleyecek gibidir. Onun yaşadığı yer çok zengindir. Kalay tarlaları, altın ovaları, yağ vadileri, gümüş yamaçları, av hayvanlı kara ormanları, gezinmelik çayırları, saf süt gibi gölleri, yıkanmak için nehirleri, sonsuz mavi derin denizleri vardır” (Çobanoğlu, 2015). Bu tüm olağanüstü tasvirler onu tabiatın kucağına doğan ve tabiat kadar güçlü, kuvvetli, kudretli bir kahraman yapmaktadır.

“Kögüdey-Mergen: Maaday-Kara, Altay’ın sunduğı nimetlerle rahat bir yaşam sürmüştür. Ay altında yaylanan ala dağa “ata” demiş, güneş altında uzanan alaca karanlık ormana “ana” demiş, otalağa hayvanlarını salıp ağaçlık yere yurdunu yerleştirmiştir. Halkı çoğalmış, hayvanları artmıştır. Ancak bir zamanların güçlü yiğidi Maaday-Kara’nın kuzgun siyahi saçları bembeyaz olmuş, keskin kılıcı gibi dişleri ince dallar gibi kırılmış, tan yıldızı gibi pırıldayan gözlerinin ferisi sönüştür; Maaday-Kara artık ölüme yaklaşmış, atı ise kesimlik olmuştur” (Naskali, 1999; akt. Çobanoğlu, 2015). Tabiat unsurlarından dünyaya gelmek de başka bir mucizevi doğum şekildir. Kahraman’ın ayrıcalıklı özelliklerini bünyesinde barındırır. Kahraman bazen bir ağaçtan dünyaya gelir, bazen bir dağdan, bazen nehirden, sudan, denizden bazen de yerden ya da gökten dünyaya gelir.

10- Dağ, Deniz, Ağaç Gibi Bir Tabiat Unsurundan Meydana Gelen Bir Ana-Babadan Doğma

Bazı zaman da dağ, deniz, ağaç gibi tabiat unsurlarından dünyaya gelmiş olan bir anne babadan bir çocuk dünyaya gelir ve bu olağan dışı doğumuyla kahramanlığını müjdeler. “*Alıp Manaş: Yaş ağaçların yaprağının sararmadığı, yeşil görklü Altay’da, yaz kuşları susmaz, neşeli ve görklü olan dokuz benzer dağlı, dokuz yuvarlak köşeli gölün olduğu Altay’da, ağaçlar, otlarla birlikte biten Alaca Ata binen Baybarak diye bir Bahadır vardır. Öncelerin öncesinde bu Baybarak denilen bahadırın Alıp-Manaş adında bir oğlu dünyaya gelir. Alıp-Manaş büyüyip yiğit bir delikanlı olunca anne ve babası onu Kırgız Kaanı’nın kızı Kümücek Aru ile evlendirirler*” (Ergun, 1998:98-103). Türk kültüründe tabiata ait unsurlardan doğum söz konusu olduğunda tüm tabiata ait unsurlar aklımıza gelebilir ve tabiattan dünyaya gelme motifi de önemlidir. Özellikle kahraman olacak büyük, yüksek vasıflar gösterecek olağanüstü kişi normal bir doğumla dünyaya gelemez, o çok farklı bir anne babadan ya da farklı bir şekilde dünyaya gelmiş bir anne ve babadan doğmalıdır.

11- Soyunun Tek Temsilcisi Olma Misyonuyla Doğma

Soyunun tek temsilcisi olmak hemen hemen her kültürde önemli bir ayrıntıdır ve her zaman büyük beklentilere sebep olan bir özelliktir. Yaratmalarda, çoğunlukla bir kehanet sonucu soyun kurutulması ancak bu kehaneti bilen biri tarafından çocuğun kurtarılması şeklinde çıkar. Çocuk bir şekilde kurtarılır ve çoğu zaman da başka bir aile ya da bir tabiat unsuru belki de bir hayvan tarafından büyütülebilir. Daha büyüme çağına çocuk kendini olağanüstü özellikleri ile göstermeye başlar ve sonrasında da büyük kahramanlıklarla asıl ailesinin intikamını düşmanlarından alır. Ve büyük bir kahraman olarak soyunu, ailesini onurlandırır.

“*Edigey: Bu arada Cantimir kan kardeşi Kutlukaya’nın evine gelerek beşikteki oğlunu alıp yerine kendi altıncı çocuğu Kobogıl’ı koyarak kaçar. Dörmen Bey Kutlukaya’nın önce anasını sonra da karısını öldürüp beşiğin başına gelir ve “sen dünyada yürüyeceğine han buyruğu yürüsün. Babanı kesen ay balta artık sana ulaşsın” diyerek Kutlukaya’nın oğlu sandığı Cantimir’in altıncı çocuğu olan minik bebeğin boynunu uçurur. Küçük çocuk Cantimir’in oğlu Kobagıl sanılarak büyür. Cantimir oğluna “ediğimden” aldığım, kimsesiz kaldın diyerek “Edigey” ismini koyar*” (Çobanoğlu, 2015). Bazen de kehanet ile gerçekleşmese dahi düşmanlıktan ötürü de bu tarz olaylarla karşılaşılabilir. Bir aileye düşman olan kişi genellikle o ailenin soyunu kurutmaya yemin eder ve eylemini gerçekleştirmek için her şeyi göze alabilir. Ancak çoğunlukla o aileden bir çocuk bir şekilde kurtulur ve gelecekte büyük bir kahraman olarak o düşmanın karşısına çıkar, onlara yaptıklarının bedelini ödetir.

12- Işıktan Doğma

Tüm dünyada, tanrının en uygun ve en yaygın vahyinin, belirmesinin, iletişiminin öncelikle ışıkla ortaya çıktığını biliyoruz. Işık motifi tanrıların bazen ya da her zaman bir aracısı, taşıyıcısı olarak sıkça karşılaştığımız bir imajdır. Ayrıca yeniden var oluşu ya da meydana gelişi de sembolize ederek, ayrıcalıklı özel insanların doğumunda, neredeyse tüm dinlerde büyük rol oynar (Roux, 2001:278). Işığın hayvanlarla birlikte ya da hayvanlardan bağımsız olarak önemli bir rol oynadığı çok fazla çoğalma hikâyesi vardır (Roux, 2001:279). “*Her gün yeniden doğan ışık, her yıl gelen ve yeri yeniden canlandıran güneş, insanda, doğumun yalnızca simgeleri değil ama aynı zamanda örnek oluşturan imgeleridir ya da ırkın yetkinliğe doğru ilerlemesini sağlayan etkenlerdir*” (Eliade, 2001:53). Bu bağlamda yiğitlik göstergelerinin dönemden döneme farklılaştığını söylemek mümkündür. Kahraman sadece toplumun bir üyesi değil aynı zamanda da bireysel yaşamı, duyguları, istekleri, hayalleri olan bir bireydir (Mirzaoglu, 2015:340). O olağanüstülükler barındırsa da her insan gibi evlenir, aile kurar, çocuk sahibi olur yalnız, sıklıkla destanların büyük kahramanları ve onların evlilik yapacakları kadınlar çoğu zaman kutsal bir ışıktan dünyaya gelirler. Yaratılış destanındaki Ak Ana da, ışık aracılığı ile doğan bir kadın sembolüdür ve çok önemlidir. Oğuz Kağan destanında ise Oğuz’un evlendiği kadın gökyüzünden gelen bir mavi ışıktan doğar. Yine Oğuz Kağan destanında Oğuz’un ordularına yol gösteren kurdun Oğuz’un çadırına düşen bir ışıktan doğduğu belirtilmektedir. Geleneklere göre, “Gök Oğlu” olarak tanımlanan mitolojik kahramanlar, ışık şeklinde yere düşerler. Onlar hem mitolojik hem kültürel kahraman ve aynı zamanda da ilk ata olarak kabul edilirler. Köroğlu destanının Özbek versiyonunda “Köroğlu” kendini “Göğün Elçisi” olarak adlandırır.

“Uygur Türeyiş destanında, bir gece Selenge ve Tolga nehirleri arasında bulunan bir ağaç üzerine kutsal bir ışık iner. Dokuz ay on gün sonra ağaçtaki şişkinlik çatlar, beş çocuk dünyaya gelir” (Ögel, 1998:81). Bu motif hem ağaçtan hem de ışıktan dünyaya gelme olarak da yorumlanabilir. Bu motifler Türk kültüründe önemli yere sahiptir ve çok derin manalar taşır.

13- Ağaçtan Doğma

Ağaç, Türk düşünce sisteminde yaratılış temelinin başlıca motiflerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu düşünceye göre, ilk insan dokuz budaklı bir ağacın altında doğmuştur. Hayat ağacı çok önemlidir ve bu motif yalnız Türk kültürüne özgü değildir, neredeyse her kültürün mitolojisinde ağaç kültü görülmektedir. Oğuz Kağan destanında Oğuz’un evlendiği ikinci karısı göl ortasında kutsal kabul edilen bir ağacın kovuğunda yaratılmıştır. Ergenekon destanında da meyve veren ağacın kesilmesi kesinlikle yasaktır.

Türk mitolojisinde Tanrı hakanları ve büyük kahramanları bazen gökten bir ağaç yoluyla göndermektedir. Uygurların türeyişlerini anlatan efsanede, Yakutların “Er Sogotoh” destanında bu açıkça görülmektedir. İlk insanın Tanrı tarafından kutsal bir ağaç vasıtasıyla gökten yere indirilişini anlatan destanlardan biri de Arı Haan destanıdır. Güney Sibiry Türklerinden Tuvaların bu destanının kahramanı “Arı Haan”, ana ve baba olmaksızın ırmak ve taygayla aynı karede yer alan bir ağacın gövdesinde beliren ve zamanla büyüyen bir ur vasıtasıyla Tanrı katından dünyaya indirilmiştir (Ergun, 2006:144-145). İslâmiyet’ten önceki dönem destanlarda karşılaştığımız kutsal ağaç İslâmiyet’in kabulünden sonra ağaç sevgisi, ağacın kutsallığı her zaman sosyokültürel düzeyde canlı kalmıştır. Atasözlerinde bu saygıyı ve değeri açık bir şekilde görmekteyiz: Yaş kesen baş keser gibi daha birçok halk söylemleri ile de ağaçlara zarar verilmesi engellenmeye çalışılmıştır ve saygı, sevgi, kutsiyet ön plana çıkarılmıştır.

“Uygur Türeyiş destanında, bir gece Selenge ve Tolga nehirleri arasında bulunan bir ağaç üzerine kutsal bir ışık iner. Dokuz ay on gün sonra ağaçtaki şişkinlik çatlar, beş çocuk dünyaya gelir” (Ögel, 1998:81). Türk kültüründe doğum, dünyaya geliş, var olma gibi olgular söz konusu olduğunda ağaç motifi önemlidir. Ağaç bazen varoluşu simgeler; bazen aileyi, bazen hayatı, bazen kökeni, bazen de bir öte dünya motifi olarak çıkabilir karşımıza. Ancak özellikle mitik yaratmalarda annesi babası belli olmayan kahramanların ağaçtan doğmaları çokça karşılaşılan bir motiftir. Ve en güzel sıradışı doğum örneklerindendir.

14- Normalden Uzun Sürede Dünyaya Gelme

“Ağır ve tabi olmayan bir şekilde uzun süreli doğum, ileride kahraman olacak bir bebeğin dünyaya geleceğini haber verir” (Jirmunskiy, 2011:42). Annesinin, Dede Korkut’u üç sene karnında taşıdığı, hamileliğinin yıl dönümünde büyük olayların olduğu, bebeğin dünyaya geleceği sırada dokuz gün çarpışma olduğu, üç gün boyunca dünyanın karanlığa gark olduğu, çok şiddetli yağmurun yağdığı, sert rüzgârların estiği, fırtına, yağmur ve tozdan insanların birbirini göremez hâle geldiği, Sırderya ve Karadağ’ı karanlığın bastığı anlatılmaktadır (Ergin, 2008).

Normal süresinden uzun süren hamilelik Kahraman’ın herkesten farklı bir birey olmasının daha doğumdan önce kendini ele vermesi ve çok özel nitelikler ile dünyaya gelip çok daha fazla mucize göstereceğinin bir işareti olarak gözükmektedir.

15- Mağaradan - Mezardan Doğma

Psikoanalitik perspektiften baktığımızda ‘Mağara’ figürü insanlığın tanıdığı, bildiği en eski rahim kabulüdür. Karanlık, nemli, huzursuz, rahatsız edici ve bununla beraber koruyucu kollayıcı olan mağara, erkeğin sığınağı, vahşi hayvanların barınağı ve insanların doğadaki evidir ve tüm insanların bilinçaltında yatan temel yapı: Vahiylar, gaipen görüntüler, gaipen sesler, ulu ışıklar gibi yani ilahi deneyimlerin meydana gelmesi için en uygun yerdir. Toplumsal hayata karışmak için mağaradan gün ışığına çıkmak, her zaman doğum imgesini taşımış bir harekettir.

“Koroğlu’nun mezarının analık özelliği iki temayı büyük bir beceriyle birleştirmiştir: Yeryüzünün karanlık ve nemli oyuğu teması ve ölü ruhların toplanma yeri olan mezar teması” (Roux, 2001:276). Bu çok güzel bir metafordur. Destan geleneğinde mağara motifi bir inanca bağlı olarak ya da olmayarak çok belirgin bir şekilde görülmektedir. Bazı Türk boylarında mağara evlerin olduğu

bilinmekte olup Türk şamanist inancında yer altının karanlıklarına giden mağaralar dünyası hep önemli olmuştur.

Köroğlu Destanı'nın Doğu varyantlarında karşılaştığımız mezar, doğumu ve ölümü birleştiren bir unsuru içerir. *"Nitekim o insanın öldükten sonraki mekânı, aynı zamanda ikinci doğuşunun gerçekleştiği yerdir. Buradan da mezarın ana rahmine benzetilmesi ortaya çıkar"* (Bayat, 2009:61). Kültür tarihinde, mitolojik yaratmalara bakıldığında en az bulguya rastlanan tema; mezar, mağara gibi karanlık bir ortamda dünyaya gelen kahramanlardır, örnekleri diğerlerine kıyasla daha azdır. Oğuz Kağan ve Türeyiş destanlarındaki "ağaç kovuğundan türeme" ile kendini gösteren ve sıklıkla karşılaşılan motif aslında temsili ana rahmidir.

Mağara, mezar, oyuk, çukur, kovuk gibi tabiat şekillerinin ana rahmini temsil etme ve aralarındaki anlam ve özellik farklarından dolayı "mağara ve mezardan doğma" ile "ölen anneden doğma" başlıklarını ayrı başlıklar olarak tasnif etmeyi uygun gördük. Birinde mezar, mağara, ağaç kovuğu gibi yer unsurları ana rahmini ve ananın yerini tutar diğerinde ise ana ölmüş dahi olsa maddesel olarak mevcuttur ve doğumu biyolojik olarak kendisi yapar.

16- Kurttan Doğum

Çoğu destanda olağan dışı doğum motifi kahraman olmak için bir şart gibi gelişmiştir. Destanların ortaya çıktığı dönemlerdeki inanç ve hayat tarzına bağlı olarak, bu motif farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Mesela, mucizevi doğumun gerçekleşme şekillerinden bir tanesi, insan dışı varlıklardan dünyaya gelme şeklinde vuku bulur. Özellikle kurttan türeyiş Türk destan ve efsanelerinde önemli bir motiftir. Bu yaratımlarda kurt tarafından doğurulmak, büyütülmek, kurdun liderlik etmesi gibi birçok motife rastlanmaktadır. Kurt, Türkler tarafından kutsal bir hayvan olarak kabul edilmiştir. Türkler arasında kurt yaşamın ve savaş gücünün önemli bir göstergesi, işaretidir. Çevik, hareketli ve güçlü bir hayvan olduğu için çeşitli dönemlerde kimi Türk boylarının bayrak ve flamlarına sembol olarak işlenmiştir. Uygurlara ait Türeyiş Destanı'nda Tanrı bir erkek kurt görünümünde yere inmiş ve bir Türk hakanının kızı ile evlenmiştir. Ve sonrasında Uygur nesilleri bu şekilde türemiştir, şeklinde anlatılmaktadır. Göktürk Destanlarında da kurt motifi sürekli ve titizlikle işlenmiş, Türklerin yeniden güçlerini kazanıp çoğalışları bile bu motife bağlanmıştır. Yani Türk kültüründe aslında kurt, başlı başına bir kahraman figürüdür, toplumun gözünde hem kutsal kabul edilir hem de kahraman.

Türk kültüründe hükümdar atalarının göksel ruhlarla bağlantılı oldukları hatta göksel ruhların arasında bulundukları görülmektedir (Esin, 2001:59). "Mavi ve göksel" sıfatlar özellikle kurda ithafen söylenmektedir. Kimi hikâyelerde güneş ışığı çok yırtıcı bir hayvandır (Roux, 2001:277). Kurt, aynı zamanda Tanrı'nın bir simgesidir ve bu simge, arkaik devirlerden biraz sonra ata kültürüne ve türeme sembolüne dönüşmüştür. Kurdun Tanrı simgesi olması renk sembolizmi açısından bakıldığında da anlaşılabilir. Zaman zaman "böri" adına sıfat olarak eklenen "Gök" kelimesi (Gök rengi), aynı zamanda gökyüzünü ifade ettiği için, "Gök-Börü" diye anılan kurt aslında Gök Tanrı'yı sembolize etmektedir. Kurdun Türk kozmolojisinde göksel unsurlara bağlı bir şekilde aydınlığın, bekanın, şansın, gücün ve bunlara benzeyen tüm unsurların da bir sembolü olduğu anlaşılmaktadır.

Türk destanlarında sıklıkla karşımıza çıkan ağaçtan, kurttan, periden, ışıktan dünyaya gelen kahraman farklılığını ve olağanüstülüğünü daha doğmadan hissettirir. Öyle ki Göktürklerin kökenini açıklayan destanlarda, onların atası olan çocuklar bir kurttan dünyaya gelir (Ögel, 1998:20-29). Doğum şekli, olağanüstülüğü, farklılığı ile kendilerine kutsallık atfedilen bu çocuklar, daha sonra gösterdikleri kahramanlıklarla bunu her zaman doğrulamıştır. Bu şekilde farklı yollardan dünyaya gelen çocuk, Türklerin hanı olmuş ve hep büyük başarılar, büyük kahramanlıklar göstermiştir ve her daim ayrıcalığını ortaya koymuştur.

Sonuç

Türkler, akıncı oldukları ve hayvancılığa bağlı göçebe hayat sürdürdükleri dönemlerde, düşmanlardan korunmak, savaşlarda galibiyet kazanmak ve her türlü ihtiyaçlarını gidermek gibi amaçlarla genç nesillerin yetiştirilmesine çok önem vermişlerdir. Bir toplum için neslin devamının sağlanamaması, o toplumun yok olması anlamına geldiği için çocuk sahibi olmak çok önemsenmiştir ve çocuk sahibi olamayan aileler toplumda hakir görülmüştür, toplumdan dışlanmıştır ayrıca onların

Tanrı tarafından cezalandırıldıklarına inanılmıştır. Çocuk sahibi olmak kutsanmıştır, hele ki herkesten farklı olağanüstü bir şekilde dünyaya gelmek ya da çocuk dünyaya getirmek ayrı bir önem ve kutsiyet barındırmaktadır yani bu olağanüstülük dışında başka mucizelerin beklenmesine de sebebiyet vermektedir. Bu mucizevi yaratımın, kahramanı ayrıcalıklı ve özel kıldığı ve doğumundaki bu ayrıcalığın tüm yaşamına yansıdığı söylenebilmektedir. O, hayatı boyunca hep her zorluğun üstesinden gelerek türlü başarılar kazanmıştır, her daim engelleri aşıp düşmana ya da farklı varlıklara galip gelmiştir.

Metin merkezli kuramlardan faydalananarak oluşturduğumuz çalışmamızda yaptığımız tasnif sonucu 16 çeşit olağanüstü doğum biçimine ulaşıldı. Bu normalin dışında gerçekleşen doğumların kahramandan beklentiye de yükselten özellikler olduğu kanısına varılır. Mucizevi doğum ile kahramanın göstereceği mucizelerin doğru orantılı oluşu söylenebilir. Destanlarda çocuk sahibi olma yaşını çoktan geçen yaşlı insanlar, Tanrı'ya sundukları bazı adaklar, bu amaç için gösterdikleri iyilikler, dilekler ve kimi zaman da bir ağzı dualının yardımı ya da duası ile çocuk sahibi olmuşlardır. Böyle birtakım kutsallıklarla örülü şekilde dünyaya gelen çocukta görülen olağanüstü özellikler onun kutunun bir gereği olmuştur. Büyük kahramanlar genellikle yurt ya da boyda kargaşa ve çatışmanın baş gösterdiği zamanlarda dünyaya gelmişlerdir ya da bir kurtarıcı gibi gönderilmişlerdir. Destan kahramanlarının birçoğu ışıktan doğma, yer gök, dağ deniz, orman motifleri, kaya kültleri, iyeler tarafından müjdelene, ağaçtan doğma, yaşı çok ileri olan, yaşlı ana babadan ya da ölen anneden, mezardan, mağaradan, madenden doğma, gibi olağanüstü şekillerde dünyaya gelmişlerdir. Bu bulgular ışığında söyleyebiliriz ki, aslında kahramanın mucizevi doğumu onun gelecekte göstereceği büyük işlerin müjdecisi gibidir.

İnsanoğlu kendi hayal ve isteklerini gerçekleştirecek güçte ve kapasitede kişiler yaratma eğilimindedir. Bu güç kudret sahibi kişilerin aynı zamanda soylu olduğuna inanılır. Bazı kahramanların sıradan halkın içinden çıktığı da görülür ancak sonrasında bu kahramanlar çok büyük başarılar imza atar. Çünkü o, sıradan bir aileden gelse dahi kut sahibi biridir ve gücünü, başarısını, yenilmezliğini kuttan alır. Kahraman, Tanrı'dan kut alarak Türk milletini yükseltmek için yeryüzüne gönderilmiştir. Destanlarda kahramanların doğumlarından itibaren, doğum biçimlerinden, kahramanın doğumu öncesi meydana gelen olağandışı olaylardan, kahramanın bir anda ve olağandışı gelişme biçiminden de Tanrı katından geldiği anlaşılmaktadır. Toplumunun kurtuluş ümidi olarak olağanüstü bir şekilde doğan kahramanların doğumlarındaki olağanüstülük, yaptıkları işlerin sıradan bir doğumla dünyaya gelen insanlardan farklı olacağının da bir göstergesidir. Biz de bu doğrultuda tüm olağanüstülükleri gözeterik mevcut metinlerden de yararlanarak kahramanların mucizevi biçimdeki doğum şekillerini inceleyip bir tasnif gerçekleştirdik ve on altı farklı mucizevi “doğum”, “dünyaya gelme” şekline ulaştığımızı söyleyebiliriz. Bu bize Türk toplum ve töresindeki çeşitli inançlar, adetler, değerler ve gelenekler gibi bir çok hususta bilgi vermektedir. Toplumun içerisinde bulunduğu koşullar, tarihî olarak kahramana duyulan ihtiyaçla şekillenir. Yaşanan coğrafyalar, inanılan dinler, destan adları ve kahramanların bazı ortak kabul edilen özellikleri de değişse Türk dünyası destanları ortak özünü yitirmemiştir.

Kaynaklar

- AÇA, M. (2002). “Türk Destancılık Geleneğine Bütüncül Yaklaşabilme ve Alp Kavramı Üzerine Bazı Yeni Yaklaşım Denemeleri.” *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, (Yay. Haz. S. Sakaoglu ve A. Duymaz), İstanbul: Ötüken Yayınları, s.150-164.
- ARAT, R. R. (1987). “Idukkut Unvanı Hakkında” *“Makaleler”*. Cilt:1, (Hızl: Osman Fikri Sertkaya), Ankara: TKAE Yayınları.
- ATALAY, B. (1985). *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi*. Cilt:4, Ankara: TDK Yayınları.
- BANG, W. (1970). *Reşit Rahmeti Arat, Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- BAYAT, F. (2006). *Oğuz Destan Dünyası Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- BAYAT, F. (2009). *Türk Destancılık Tarihi Bağlamında Köroğlu Destanı (Türk Dünyasının Köroğlu Fenomenolojisi)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- BAYAT, F. (2013). *Oğuz Destan Dünyası, Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- BEKKİ, S. (2011). “Bazı Halk Anlatıları ve Dinî Metinlere Göre Kahramanın Mucizevi (Babasız) Doğumu”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.58, 111-130.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2015). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- DUMEZİL, G. (1996). *Archaic Roman Religion-1*. Translated by Philip Krapp, foreword by Mircea Eliade, London: Thrift Books Global.
- EKİCİ, M. (1998). “Köroğlu’nun Doğu ve Batı Versiyonları Arasında Bir Karşılaştırma.” İzmir: (Basılmamış Doçentlik Takdim Tezi).
- ELİADE, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri*. (Çev. Sema Fırat), İstanbul: Om Yayınevi.
- ERGİN, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı 1*. 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERGİN, M. (2008). *Dede Korkut Kitabı 1*. 6. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ERGUN, M. (1998). *Altay Türklerinin Kahramanlık Destanı: Alıp Manış*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERGUN, M. ve İBRAHİMOV, G. (2000). *Başkurt Halk Destanları*. Ankara: Türksöy Yayınları.
- ERGUN, M. (2006). *Yaratılış Destanlarından Arı Haan, Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları*. Uluslararası Sempozyum Bildirileri. (Haz: Öcal Oğuz ve Tuba Saltık Özkan), Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- ESİN, E. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- İNAN, A. (1972). *Manas Destanı*. İstanbul: M.E.B. Basımevi.
- JİRMUNSKİY, V. M. (2011). *Türk Kahramanlık Destanları*. (Çev.: Mehmet İsmail vd.), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KALKAN, A. (2016). “Türk Destanlarında Kahramanın Olağanüstü Doğumu”. *Türk Dünyası*, S.42, 27-47.
- KANDEMİR, Y. (1991). *Mevzû Hadisler Menşe’i Tanıma Yolları Tenkidi*. 5. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- KARAMAN, H. (2007). *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Cilt:III, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- KAYABAŞI, R. G. (2016). “Anadolu Sahası Masallarında Kahramanın Doğumu ve Kahraman Olma Süreci”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S.79, 129-142.
- MELETINSKIY, E. M. (1998). *The Poetics of Myth* (Çev. Guy Lanoue & Alexandre Sadetsky). Routledge.
- MİRZAOĞLU, F. G. (2015). *Halk Türküleri Konu-İcra-Yapı-Anlam-İşlev*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- NASKALİ, G. E. (1999). *Altay Destanı: Maaday Kara*. İstanbul: Yapı ve Kredi Yayınları.
- ÖGEL, B. (1998). *Türk Mitolojisi- 1*. Ankara: TDK Yayınları.
- ÖGEL, B. (2002). *Türk Mitolojisi-2*. Ankara: TDK Yayınları.
- ÖZKAN, F. (1997). *Altın Arıç Destanı*. Ankara: Biliş Yayınları.
- ÖZKAN, İ. (1997). “Türkmenistan’da Derlenmiş Dede Korkut Boyları”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1995*, S.1995, s. 263-314.
- RADLOFF, W. (1993). “Er Töştük Destanı”, (Akt. Nurten Akça). Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi Anabilim Dalı. (Basılmamış lisans tezi).
- RAGLAN, L. (1949). *Fits Roy Richard Somerset: The Hero. A Study in Tradition, Myth and Drama*. London: Watts.
- RAGLAN, L. (1998). “Geleneksel Kahraman”, (Çev. Metin Ekici), *Millî Folklor*, S.37: 126-138.

- ROUX, J. P. (2001). *Moğol İmparatorluğunun Tarihi*. (Çev.: Aykut Kazancıgil ve Ayşe Bereket), İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- SEGAL, R. A. (1990). *In Quest Of Hero*. New Jersey: Mythos: The Princeton/Bollingen Series in World Mythology.
- TOGAN, A. Z. V. (1982). *Oğuz Destanı-Reşideddin Oğuznâmesi*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- ÜLKEN, H. Z. (2006). *Anadolu Kültürü ve Türk Kimliği Üzerine*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- YILDIRIM, D. (1998). “Köktürk Çağında Tanrı mı Tanrılar mı Vardı?”, *Türk Bitiği*. Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları.
- YILDIZ, N. (1995). *Manas Destanı ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YILDIZ, N. (2009). “Türk Destanlarında Çocuksuzluk”. *Millî Folklor*, S.82, 76-88.
- YOLDAŞOĞLU, F. (2000). *Alpamış Destanı*. (Akt. A. Canbolat ve A. Öz). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.